

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), VII/2 (2022), s. 1-24

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BEŞİNCİ KOL FAALİYETLERİNDEKİ ROLÜ

Emine Çelik*
Gökтуğ Sönmez**

Özet

Sivil toplum kuruluşları ortaya çıkışından günümüze kadar; yoksulluk başta olmak üzere insan hakları, çocuk hakları ve ihlalleri, antidemokratik sistem içerisindeki demokratikleşme çabalarına katkı sağlama ve terörizmin engellenmesi ve yaygınlaşmasının önlenmesi gibi birçok kritik alanda faaliyetlerini yürütmektedir. STK'ların ise söz konusu faaliyetleri kamu kurum ve kuruluşların yanı sıra özel sektör haricinde bireylerin yaşam standartlarının yanı sıra, demokratik hak ve özgürlüklerinin korunmasına yardımcı olmak adına çalışmaları ortaya çıkarması olarak belirtilmektedir. Ancak Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da yaşanan Renkli Devrimler'de ve Arap Baharı'nda STK'ların söz konusu faaliyet alanları ve üstlendiği rollerde değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Öyle ki iddialara göre: hem Renkli Devrimler'de hem de Arap Baharı'nda İspanya iç savaşıyla ilgili literatürde yer almaya başlayan beşinci kol faaliyetlerinin STK'lar aracılığıyla yürütüldüğüne dair savlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda da çalışmada STK'lar ve Beşinci Kol Faaliyetleri arasındaki ilişki tarihsel bir perspektiften ele alınarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *STK, Beşinci Kol Faaliyetleri, Renkli Devrimler, Otpor*

* Dr., eminegvenilir@gmail.com, Orcid id: 0000-0001-9793-2143

** Doc. Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi, goktugsonmez@gmail.com, Orcid id: 0000-0001-5067-4693

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE FIFTH COLUMN ACTIVITIES

Abstract

From the emergence of non-governmental organizations to the present day; It carries out its activities in many critical areas such as human rights, especially poverty, children's rights and violations, contributing to democratization efforts within the anti-democratic system, and preventing terrorism and its spread. On the other hand, the activities of NGOs are stated as revealing works to help protect the living standards of individuals, as well as their democratic rights and freedoms, apart from the private sector as well as public institutions and organizations. However, during the Colored Revolutions and the Arab Spring in Ukraine, Georgia and Kyrgyzstan, it is seen that there are changes in the activities and roles of NGOs. So much so that, according to the allegations, arguments emerged that the fifth column activities, which started to take place in the literature on the Spanish civil war in both the Color Revolutions and the Arab Spring, were carried out through NGOs. In this context, the relationship between NGOs and Fifth Column Activities will be analyzed from a historical perspective.

Keywords: *NGO, Fifth Column Activities, Color Revolutions, Otpor*

Giriş

Sivil toplum faaliyetleri, insani yardım çabaları ve dezavantajlı gruplara destek çabalarıyla özellikle son on yıllarda uluslararası siyasette ağırlığını artıran sivil toplum kuruluşları (STK)'nın aynı zamanda dönem ve koşullarla bağlantılı olarak ulusal ve bölgesel güvenliği tehdit edici fonksiyonları olabildiği ve/ya bu yapılar kullanılarak böylesi sonuçları muhtemel faaliyetlerin kimi aktörlerce hayata geçirilebildiği değerlendirilmektedir. Uluslararası sistemde rolleri giderek artan STK'lar ve bu kapsamda espionaj, algı yönetimi ve baskı aracı olarak kullanılan “5. kol faaliyetleri” son dönemlerde dünyadaki gelişmelere paralel olarak üzerinde daha fazla tartışılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki kavramın tarihsel kökenleri, kavramların etkinlikleri ve kullanıldığı alanlar akademik olarak uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve ekonomi gibi birçok alan tarafından incelenmektedir. Çalışmada STK ve 5. Kol faaliyetlerinin kavramsallaştırılmaları, tarihsel kökenleri ve faaliyetleri neticesinde ortaya koydukları etki alanlarına değinilmeye çalışılacaktır. STK'lara dair kavramın tanımlanması, tarihsel gelişimi, yapıları, faaliyet alanlarına ilişkin izahların yapılmasının akabinde günümüzde sıkça tartışma konusu olan bir başka önemli husus olarak bazı STK'ların beşinci kol faaliyetlerinde kullanılmaları üzerinde durulacak, bu durum kimi örneklerle desteklenecektir. Bu bağlamda da ilk olarak beşinci kol faaliyetin tanımlanması, tarihsel gelişimi, sınıflandırılması ve etki alanlarına dair hususlar belirtildikten sonra STK ve beşinci kol faaliyetleri arasındaki ilişkiye değinilecektir.

STK'nın Kavramı: Farklılıklar, Tanımlar ve Çeşitlilik

STK teriminin kapsam genişliği, farklı kategorilerde farklı türlerinin bulunması ve ayrıca ülkelerin sosyo-kültürel yapısının da etkisiyle kavramsallaştırılmasında farklı isimlendirilmelerin kullanılmaktadır. Genel itibariyle tüm dünyada sivil toplum, sivil toplum kuruluşları (STK-Non-Governmental Organizations/NGOs), yardım kuruluşları ya da vergi istinasi örgütler gibi isimlendirmelerin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 5). Birçok kavram arasından STK kavramının yaygın olarak kullanılması temel nedenleri arasında BM tarafından STK kavramının isimlendirilmesi ve literatürde STK kavramının hem akademik çevreler hem siyaset yapıcılar tarafından giderek artan biçimde tercih etmesi ve günümüzde bu kavramsallaştırmanın domine edici bir hale gelmiş olması sıralanabilmektedir (Martens, 2002: 271). Bu bağlamda da bu çalışmada da en geniş ve küresel anlamda yaygın kullanımı ile STK kavramı üzerinden hareket edilecektir.

STK kavramı günümüzde “sivil toplum”, “üçüncü sektör” veya “kar amacı gütmeyen kuruluş” olarak kamu ve özel sektör alanının dışındaki tüm alanı kapsayacak şekilde geniş bir anlamda kullanılmaktadır (Teegen, Doh ve Vachani, 2004: 464). Uluslararası sistem içerisinde ise kavramın genel bir çerçevesi BM tarafından çizilmiştir. BM'ye göre STK “kamu yararını destekleyen konuları ele almak için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde örgütlenmiş kar amacı gütmeyen, gönüllü bir vatandaş grubu” olarak tanımlanmaktadır (Leverty, 2008). Dünya Bankası ise STK'yı “yoksulların çıkarlarını korumak ve desteklemek, çevreyi korumak, temel sosyal hizmetleri sağlamak veya toplumun kalkınmasını üstlenmek için faaliyetler yürüten özel sektör olarak tanımlamıştır (Malena, 1995: 16; Pearce, 1993: 226). ABD hükümeti tarafından ise STK'lar paylaşılan hedefler veya çıkarları geliştirmek, ilerletmek için vatandaşlar tarafından gönüllü olarak oluşturulan kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca STK'lar kapsam olarak bağımsız kamu politikası araştırma kuruluşlarını, insanı

yardım kuruluşları, özek vakıf ve fonları, hayır kurumlarını, kar amacı gütmeyen yapıları içermektedir (U.S. Department of State, 2017). Avrupa Birliği STK'ları kamu yararını destekleyen konuları ele almak için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde örgütlenmiş, temelde hükümetten bağımsız, kar amacı gütmeyen vatandaş grupları olarak tanımlanmaktadır (EIGE, 2022).

Hükümetlere/devlete bağlı olmayan ve aynı zamanda da özel, kar amaçlı bir kurumsal yapı olarak işlevi olmayan STK geniş anlamlı bir terimdir (Doh ve Yaziji, 2009: 4). Dolayısıyla da kavramsallaştırılmasında farklı tanım ve yaklaşımlar bulunması, STK'ların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda faaliyetlerinden de kaynaklanabileceği yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümetlere/devlete bağlı olmayan ve aynı zamanda da özel, kar amaçlı bir kurumsal yapı olarak işlevi olmayan STK geniş anlamlı bir terimdir (Doh ve Yaziji, 2009: 4).

Nitekim insani yardım ile ilgilenen STK'lar Corss, Save The Children vb. ya da insan haklarının savunulduğu Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü vb. bir başka örnek olarak çevrenin korunmasıyla ilgili Greenpeace, World Wildlife Foundaitons yanı sıra Rockefeller Vakfı, OXFAM, Action Aid gibi kuruluşların varlığı STK kavramının ne kadar geniş bir yelpaze oluşturduğunu, ne denli farklı çalışma alanları, kapasiteler ve algılanma biçimleri olduğunu göstermektedir (Holmen ve Jirström, 2009: 431). Yukarıda az sayıda bahsi geçen STK bağlamında ele alındığında dahi tanımlamalardaki farklılığın yanı sıra STK'ların kendi içerisinde de farklı tür ve dolayısıyla da özelliklerinin olduğu anlaşılmaktadır (Doh ve Yaziji, 2009: 4).

Sivil Toplum ve Beşinci Kol Faaliyetleri: Tarihsel ve Kavramsal Dönüşüm ve Örnekler

STK'ların varlık sebepleri ve özelliklerini açıklayan temelde üç temel teori ortaya atılmış (devlet yetersizliği teorisi, işlem maliyet teorisi ve sözleşme başarısızlığı teorisi), ortaya çıkan bu teoriler ise sektörler arası işbirliğinin de temellerinin açıklayıcısı olmuştur. İlk olarak devlet yetersizliği teorisi ele alındığında; homojen toplum ve güçlü devlet mekanizmasının yer aldığı sistemlerde, kamu mal ve hizmetlerin eksiksiz olarak dağıtımı, hizmetin yerinde ve etkili şekilde gerçekleştirilmesi, STK'ların varlıklarına duyulan ihtiyacı azaltmakta ancak özellikle heterojen, katmanlaşmış toplumlar ile zayıf devlet mekanizmasının hakim olduğu sistemlerde, devletin kamu hizmetlerinin sunumunda standartlaşmış hizmetler sunamaması, hizmetlerin sunumunda ve kaynakların etkin şekilde dağıtımında toplum içerisindeki zayıf grupların ihmal edilmesi, bilinçli olarak kimi kimliklerin hizmet, mal ve imkân dağılımında marjinalleştirilmesi gibi etkenler STK'lara duyulan ihtiyacı arttırmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 8-9). Böylesi dinamikler çerçevesinde devletlerin toplumlarına kamu mal ve hizmetlerini adil biçimde yansıtamaması sonucunda kitleler kendi çıkarları doğrultusunda bu adaletsizliği sonlandırmak, adil paylaşımı temin etmek ve adil paylaşım için devlet üzerinde baskı kurabilmek için olabileceği gibi mevcut durum karşısında tabanı geniş bir hareketliliğin zeminini oluşturmak ve dolayısıyla istikrarsızlık ve devlet ile toplum arasındaki mesafeyi artırmak maksatlı da olabilecek STK'laşma süreçlerini gerçekleştirebilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 9). Dolayısıyla güçlü devletlerdeki STK varlığı ile zayıf devletlerdeki STK varlıklarının hem ihtiyaçlar doğrultusunda sayısının arttığı ve azaldığı söylenebilmekte hem de farklı kapasitelere sahip devlet mekanizmalarında STK'ların

sayısı ve varlığının nispeten daha zayıf devlet mekanizmalarına sahip devletlerdeki sayı ve varlıkla farklı bir biçimde değerlendirilmesi, faydaları kadar ortaya çıkarabilecekleri risklerin de farklı zeminlerde ele alınmasının gerektiği görülmektedir.

İkinci olarak ele alınan işlem maliyet teorisine göre; kamu ya da özel sektördeki örgütler yapısal ve işlevsel olarak büyüyüp genişledikçe bürokrasi gibi ilave işlemlerin yönetimlerine dair maliyetler de yükselmektedir. STK'ların, kaliteyi düşürmek, vaat edilen hizmet ve parametreleri yerine getirmemek veya karı arttırmak için hizmetleri benzeştirerek üretim maliyetini düşürmek gibi zorunlulukları yoktur. Dolayısıyla STK'lar firmalar ve kamu örgütlerinden farklı teşvikler altında faaliyet göstermektedirler. İşlem maliyet teorisi bağlamında devlet için temel nitelikte olmayan faaliyetlerin finansal desteği sağlanarak ilgili STK'lara devredilmesi, devredilebilen faaliyetlerden kaynaklanan yükü minimize ederek devletin etkinliğini arttıracaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 10). Bu bağlamda da kamu sektörü etkinliğini daha çok ihtiyaç duyulan alanlara kanalize ederek, hizmet aksaklıkları, eşit kamu mal ve hizmet dağıtımı gibi birçok alanda faaliyetlerini sürdürebilecektir.

Son olarak bahsedilen sözleşme başarısızlığı teorisi ise STK'lar, tüketiciler ve üreticiler arasında bilgi akışının paralel olduğu durumlarda hizmetlerin sunumunda etkili bir araç olduğunu ileri sürmektedir. STK'lar bilgi akışının sağlanmasındaki etkin rollerini, kar dağıtma sınırlaması gibi durumlarda STK'ların tüketicileri kandırmaya yönelik faaliyetlerinin olmaması STK'ların daha güvenilir bir yapı olarak görülmesini sağlamaktadır (Martens, 2002: 273).

STK'ların BM tarafından tanımlanan ve ortaya koyduğu perspektifi ile birlikte faaliyet alanları ve yapıları da bir inceleme konusudur. Bu bağlamda da bir örgütün yapısal ve/veya operasyonel açıdan STK olarak tanımlanabilmesi için literatüre göre bazı genel özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu özellikler;

- Resmîyet kazanmış, organize olmuş ve belirli ölçüde kurumsallaşmış olması,
- Özel sektör ve kamu sektöründen ayrı bir yapıya sahip olması (Ancak bu madde bağlamında STK'ların nakdi veya aynı olarak devlet desteği alamayacağını ifade etmemektedir),
- Yapı içerisinde kurucularına veya yöneticilerine kar payı vermemeleri,
- Yapının esas itibarıyla ticari bir amacının olmaması,
- Kendi kendilerini yöneten bir kurumsal yapıya sahip olmaları,
- Herhangi bir ülkenin doğrudan denetiminden bağımsız olması,
- Gelirlerinde, işlerin yürütülmesinde ya da faaliyetlerinin yerine getirilmesinde tamamen olmasa bile büyük ölçüde gönüllü katkı ve katılım içermesi,
- STK'ların siyasi bir parti kurmaması,
- Kar amacı gütmeyen bir yapı teşkil etmesi,
- Hiçbir şekilde uluslararası hukuk normları içerisinde suç teşkil edebilecek bir yapı ve aynı zamanda şiddet içerikli bir organizasyon içerisinde olmaması şeklinde belirtilmektedir (Willets, 2010; Kalkınma Bakanlığı, 2018: 8-10).

Yukarıdaki özelliklerle birlikte STK'ların faaliyet alanları, yükledikleri misyonlar bağlamında işlevlerine ilişkin dört temel rol tanımlanmaktadır. Aşağıda detaylı şekilde ele alınacak roller; hizmet sunucu rolü, öncü rol, değer koruma rolü ve savunuculuk rolü olarak isimlendirilmektedir.

1. Hizmet sunucu rolü: Hükümetler kamu politikalarını yapısı gereği geniş ve kamu hizmetleri ise tek düzey bir yapı içerisinde sunulmaktadır. STK'lar ise tercihler doğrultusunda ortak mal ve hizmetlerin sunumunda çeşitli işlevleri yerine getirebilmektedir. STK'lar kamu ve özel sektörlerin hizmet sunumunu tamamlayan ve ondan niteliksel olarak farklı olan hizmetleri ya da devlet veya piyasa tarafından tedariki yetersiz hizmetleri sunabilir.

2. Öncü rol: STK'lar hizmet sunumunda yeni yaklaşımlarla birlikte süreç ve programlara öncülük ederek ya da deneyimleyerek yenilik getirebilmektedir. Kamu politikası üreten hükümetlerde yeniden iktidar olma kaygısı, özel şirketlerde ise yatırımcılardan kaynaklanan finansal kaygılar gibi baskılayıcı unsurların bulunmaması STK'ların sahada daha aktif ve yenilik getirci bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Bunun nedeni ise STK'ların toplumdan beklenti içerisinde olmaması olarak izah edilebilir. STK'ların getirdikleri yeniliklerin başarıya ulaşması durumunda ise devlet kurumları ve özel sektör kuruluşları bu yenilikleri ve uygulamaları daha geniş alana ulaştırabilecektir.

3. Değer koruma rolü: Devlet kurumlarının anayasal düzeyde ya da çoğunluk tarafından farklı değerleri ifade etmede bazı sınırlamaları bulunmaktadır. Özel sektör ise karlı olmadığı gerekçesiyle değerleri korumak ile çok fazla ilgilenmez. STK'lar belirli değerleri yükseltmek ve korumak adına önemli mekanizmalar olarak faaliyet göstermekte, sosyal grupların dini, ideolojik, kültürel, politik, sosyal ve diğer görüşleri ile tercihlerini ifade etmesine ve duyurmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle bu kapsamda STK'ların oynadığı rollerin istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerle her durumda bağdaştırılmaması gerekmele birlikte bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesinde en sık kullanılan fonun “değer koruma rolü” olduğu değerlendirilmektedir.

4. Savunuculuk rolü: Devlet kurumlarında ve özel sektörde politikaların oluşturulma sürecinde daha az temsil edilen ya da azınlıkta olup ayrıma uğrayan grupların ihtiyaçları genel olarak dikkate alınmaz. STK'lar ise azınlıkların temsil ettikleri bazı menfaatler ve değerlerin sesini duyurmasını sağlar. Sonuç itibarıyla de STK'lar sosyal politikalarda ve diğer politikalarda değişim ve gelişimlerini etkileme amacıyla devletin ve özel sektörün faaliyet alanlarının eleştirilmesi ve izlenmesine yönelik hizmetler sunmaktadır. şeklinde ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 6-7). “Değer koruma rolü” ile birlikte özellikle son iki rol, istikrarsızlaştırma ve güvenlik riski oluşturma açısından STK'ların etkin bir zemin oluşturabileceği odaklı gelişen tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Dezavantajlı grup imajı, bu imajın derinleştirilmesi, mevcut memnuniyetsizliklerin daha derin ve örgütlü bir biçimde eylemselliğe taşınması, yeni memnuniyetsizliklerin ortaya çıkarılmasına katkı verilmesi gibi fonksiyonlarla STK'lar toplumlara içerisinde mevcut ve/ya zamanın ruhuyla ortaya çıkan veya görünürlükleri artan fay hatları üzerinde derinleştirici etki yapabilmektedir.

STK'ların sınıflandırılmasında ülkelerin sosyo-ekonomik durumu, kültürel yapısı ve gelişmişlik düzeyi etkili olmaktadır. Bu durumda STK'ların sınıflandırılmasında farklılıklara neden olmaktadır. Aşağıdaki tabloda ise sınıflandırma ile ilgili bir standardizasyon yakalanması için genel bir gruptandırma yapılmıştır.

Tablo 1: STK'ların Sınıflandırılması

Sınıflandırma	Gruplar	Alt Gruplar
Grup 1	Kültür ve Rekreasyon	Kültür ve Sanat
		Spor Dalları
		Diğer Rekreasyon ve Sosyal Kulüpler
Grup 2	Eğitim ve Araştırma	İlk ve Ortaokul Öğrenimi
		Yüksek Öğretim
		Diğer Eğitimler
Grup 3	Sağlık	Araştırma
		Hastaneler ve Rehabilitasyon
		Huzur Evi
Grup 4	Sosyal Hizmetler	Ruh Sağlığı ve Kriz Müdahalesi
		Diğer Sağlık Hizmetleri
		Acil Yardım
Grup 5	Çevre	Gelir Desteği
		Çevre Koruma
Grup 6	Kalkınma ve Konut	Hayvanların Korunması
		Ekonomik, Sosyal ve Toplumsal Kalkınma
Grup 7	Hukuk, Savunuculuk ve Politika	Konut
		İstihdam ve Eğitim
		Sivil ve Savunuculuk Kuruluşları
Grup 8	Hayır Araçları ve Gönüllüğü Koruma	Hukuk ve Hukuk Hizmetleri
		Siyasi Kuruluş
		Hibe Veren Vakıflar ve Gönüllük Desteği
Grup 9	Uluslararası Çalışmalar	Diğer Hayır Sever Araçlar ve Gönüllüğün Teşviki
		Uluslararası Aktiviteler
Grup 10	Din	Dini Cemaatler ve Dernekler
Grup 11	İş ve Profesyonel Meslekler, Sendikalar	İş ve Meslek Dernekleri
		Profesyonel Kuruluşlar
Grup 12	Diğer	İşçi Sendikası
		Başka Grupta Sınıflandırılmamış

Kaynak: (United Nations, 2013:33)

STK'lar ile ilgili bir diğer önemli husus ise hiç şüphesiz gelir kaynaklarıdır. Open Society Foundations, Human Rights Watch, Save the Children gibi küresel etki alanına ve faaliyet gösterme kapasitesine sahip bilinen bazı STK'ların dünyadaki birçok ülkenin GSMH'sinin üstünde gelire sahip olması ise kaynakların nasıl ve nereden sağlandığı konusunun izah edilmesini gerekli kılan faktörlerden yalnızca biridir. STK'nın etki alanı, faaliyet sayısı ve kapasitesi büyüdükçe artan gelir kaynakları her ülkede ilgili kurumların ana araştırma başlıklarından biri haline gelmektedir. Zira ulus aşırı firmalardan daha fazla alana erişimi olan, daha yüksek fonlara sahip ve bu firmalara kıyasen sıradan vatandaşın hayatına çok daha yakın biçime dokunma imkanına sahip olan, diğer devletlerin doğrudan ülke içerisindeki örtülü ve açık, legal veya illegal faaliyetlerine kıyasen farklı yerel ve uluslararası düzenlemeler ve koruma kalkanları arkasında olan bu aktörler, ulusal güvenlik birimleri açısından özellikle de gelir kaynakları dikkatle incelenmesi gereken yapılar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda da STK'ların bilinen farklı gelir kaynakları;

- a. Kaynağı İtibariyle:** Kamu Sektörü ödemeler, piyasa kaynağı, örgüt ya da birey kaynaklı gelirler
- b. Tür İtibariyle:** Ayni ve nakdi varlıklar,
- c. Formalite Açısından:** Sözleşmeye dayalı değişimler, transfer işlemleri, gayr-i resmi bağışlar,
- d. Kaynaklar Yönünden:** Bağışlar, kullanıcı ücretleri, mal ve hizmetlerin satışı,
- e. Sınırlamalara Göre:** Tahsisli ve tahsisli olmayan fonlar şeklinde belirtilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 8).

Yukarıda belirtilen şekilde sınıflandırılmakla birlikte, hem bu sınıflandırma altına edinilen gelirlerin kaynak noktaları hem de bu sınıflandırma dışında akalan kayıt dışı olası akışların takibi birden fazla ilgili kurumun bu süreçlerin detaylı takibini yapmasını gerekli kılmakta, böylelikle oluşacak bilgi havuzunun ise ideal şartlar altında, oluşturulacak bir koordinasyon havuzunda analizi periyodik olarak hem yapay zeka hem bizatihi tecrübeli personel kullanımıyla gerçekleştirilmelidir. Böylesi bir araştırma ihtiyacına dair sav, STK'ların özellikle istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerinin veya bir diğer ifadeyle "5. kol faaliyetleri" yle olan ilişkisini de gündeme getirmektedir. Bu bağlamda da beşinci kol faaliyetlerinin tarihsel gelişiminin akabinde STK ve beşinci kol faaliyetlerinin ilişkisinin analiz edilmesi önemli hususların açığa çıkmasını sağlayabilmektedir.

Yeni silahlar veya operasyon yöntemleri, insanların olaylara bakışı ve düşünme şekilleri rekabetin, çatışmanın ve savaşın tarihsel dönüşümünde yeni kavramların ortaya atılmasına neden olmuştur. Beşinci kol faaliyetleri de tam da bu şekilde ortaya çıkmış ve birçok kötü anlamı içerisinde barındıran kavramlardan biri olarak literatürde yerini almıştır. Nitekim beşinci kol faaliyetleri "hain", "casus", "içerideki hain" gibi içerisinde kötü anlamlar barındıran bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Loeffel, 2015: 21).

¹ Dünyadaki STK'lar ve faaliyet gösterdiği alanlara ilişkin detaylı bilgiye ulaşılacak kaynak için bkz; <https://www.ngoadvisor.net/ong>, (15.08.2022).

Kavram, bilinen kullanım şekliyle İspanya iç savaşıyla ortaya atılmış olsa bile tarihte düşünsel ve faaliyetler bağlamında imparatorlukların çöküşleri ve büyük güç rekabetlerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Beşinci kol faaliyetleri devlet arayışında olan ve ortak vatandaşlık bağıyla yeterince aidiyet hissine kavuşamamış kendi varlıklarının devamı ve “dava”ları için dışarıdan destek talep eden, devlet içinde kendilerinden olan kişilerin faaliyetleriyle de iktidara ulaşmanın bir yolunu bulan azınlıklar tarafından da sıkça kullanılan bir yöntem olarak değerlendirilebilmektedir (Radnitz, 2018: 2).

Bilinen anlamıyla beşinci kol faaliyet kavramı 1936 yılında İspanya iç savaşında ortaya çıkmış ve ilk kez milliyetçi General Emilio Mola tarafından kullanılmıştır. Mola’ya başkenti kuşatmadan önce 4 birlikten hangisinin ilk olarak şehre gireceği sorulmuş, Mola ise başkent içerisinde gizli bir birlik olarak bekleyen beşinci bir kolun varlığından söz etmiştir. Savaş sona erdiğinde ise bahsi geçen birliğin hayali bir birlik olduğu, içeride bilgi toplamak adına birkaç düzine Mola yanlısı kişinin varlığından ibaret olduğu anlaşılmıştır (Markham, 1982). Akabinde ise İspanya hükümeti, şehirdeki beşinci kol olarak faaliyet içerisinde yer aldığı iddia edilen kişileri yakalamaya yönelik arama ve tutuklama operasyonu ile karşılık vermiştir (Loeffel, 2015: 21). Beşinci kol kavramı 1940’larda Nazi sempatanları ve 1950’lerde ise komünist ajanların avlanmasında aktif olarak kullanılan bir araç olmuştur. Kavram bu tarihlerden itibaren hain, casus ve şüpheli sadakati ve kimliği olan kişileri nitelendirmek için içerideki düşman anlamında kullanılan bir kavram olarak şekillenmiştir (Chernobrov, 2019: 348).

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile de beşinci kol faaliyetleri giderek yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Naziler Çekoslovakya’da Sudetenland’ı ele geçirmek için ülkede bulunan yerel Almanları kullanmış, işbirlikçileri ile ülke içine gizlice giren Nazi askerlerini Alman turistler olarak göstermiş ve şehri kısa süre içerisinde ele geçirmiştir (Standish, 2014). Bahsi geçen örnekte olduğu gibi Hitler’in Norveç, Çekoslovakya gibi ülkelerde beşinci kolu kullanması İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkeyi konuyla ilgili yeni önlemler almaya itmiştir. 1940’ların başında İngiltere, ülkede İngiltere Faşist Birliği’nin beşinci kol faaliyetleri yürütmesiyle ilgili bakanlar kurulu düzeyinde bir toplantı gerçekleştirmiş ancak ülkenin iç savunma birimi olarak hareket eden MI5 konuyla ilgili herhangi bir bilgi elde edip toplantıda sunamamıştır. Bu duruma rağmen İngilizler beşinci kolun varlığı ile ilgili araştırmalara devam etmiş ve Genel Kurmay Başkanlığı’na verilen bir raporda beşinci kol faaliyetlerin modern savaş unsurları arasında yer aldığı bu bağlamda da mutlaka derinlemesine incelenmesi gereken bir konu olduğu belirtilmiştir. Akabinde de İngiltere’de beşinci kol faaliyetleri yürüttüğü iddia edilen gazeteciler, siyasi parti üyeleri, askerler ve birçok bürokrattan yer aldığı 27.000 kişi sorgulanarak tutuklanmıştır (Loeffel, 2015: 12). Beşinci kol faaliyetleriyle ilgili yapılan tutuklamalar İngiltere’de MI5’in yeniden dizaynını gündeme getirirken, toplumda da büyük bir güvensizlik ve kargaşa ortamının oluşmasına neden olmuştur.

İspanya’da başlayan beşinci kol faaliyetleri hızlı bir şekilde dünyaya yayılırken, ABD’de de konuyla ilgili önlemler almaya başlamış, dönemin ABD Başkanı Roosevelt bir konuşmasında ABD’li vatandaşları ulusal tehdit olarak nitelendirdiği beşinci kol faaliyetlerine ilişkin bilgilendirerek, bu faaliyetin yeni bir casusluk şekli olduğunu sabotajların gerçekleştirilebileceğine dair uyarmıştır (United States Holocaust Memorial Museum, 1940). Nitekim Pearl Harbor saldırısı sonrasında ABD’de beşinci kol faaliyetlerine dair tartışmalar, toplum içerisindeki güvensizlik en üst düzeye çıkmış ve Donanma Bakanı Frank Knox saldırının

en etkin beşinci kol faaliyeti olduğunu belirtmesi bu durumu daha da perçinlemiştir (MacDonnell, 1995: 85). Pearl Harbor'ın akabinde ABD'de Japonların şehirleri yok etmek için ikmal malzemelerini, barajları havaya uçurma, uçakları şehirlerde saldırı aracı olarak kullanacaklarına dair söylemler 1942 Şubat'ın da doruk noktasına ulaşmış, ABD'de hükümeti ise beşinci kol faaliyeti gösterebileceği gerekçesiyle ABD'deki 110.000 Japon'u gözaltına almıştır (MacDonnell, 1995: 88).

ABD'deki Japonların beşinci kol faaliyetlerine ilişkin yoğun endişeler 1943'lü yılların başlarında etkisini yitirmiş ancak coğrafi olarak daha yakın olan Avusturyada Japonların yürüttüğü iddia edilen beşinci kol faaliyetlerine ilişkin endişeler derinliğini uzun süre korumuştur. Kanada'da da savaş boyunca ise beşinci kol faaliyetlerine ilişkin korku daha kısa ama kalıcı bir şekilde devam etmiş, Güney Afrika'da ise durum 1942'lerin başlarına daha kadar daha yıkıcı etki göstermiştir. 30'a yakın beşinci kol faaliyeti yürüttüğü iddia edilen gazeteci tutuklanmış, tutuklananların eşyaları arasında el yapımı bombalar, suikast düzenlenecek kişilere dair listelerin olduğu iddia edilmiştir (Loeffel, 2015: 14- 16).

Bahsedilen tüm ülkelerde beşinci kol faaliyetlerine ilişkin korkuların ortaya çıktığı zaman aralığı, şekli ve ülkelerin beşinci kola dair tutumları farklılık göstermekle birlikte ortak payda olarak devletlerin sert müdahaleleri ile sonuçlanmıştır. Gelinek noktada ise STK'lar ile beşinci kol faaliyetlerinin ilişkileri dikkat çekicidir. Genel çerçeve ile ekonomik ve siyasi çalkantıların yaşandığı, insan hakları ve çocuk haklarına dair suçlamaların üzerinde yoğunlaştığı üçüncü dünya ülkeler, gençlerin mevcut yönetimlere karşı muhalif tutumunun güçlü olduğu ülkeler ve önemli jeostratejik konum ve geçiş noktası özelliğini haiz ülkeler ile konjonktürel krizlerin odağında yer alan ülkelerde aktif olarak faaliyet gösteren birçok STK'nın varlıkları sorgulanmakta, amaçları dışında faaliyet gösterdikleri iddia edilmektedir (Beirao, 2019: 38). Özellikle, ABD ve Batı menşeli STK'ların faaliyetleri bu doğrultuda ilgili ülkelerin merceği altına alınmaktadır. Diğer yandan Batı'da özgür dünyanın ana odağı, kapitalist ve liberal sistemler olarak öne çıkan ve kendi sivil toplum alanını bu çerçevede çizdiğini deklare eden AB üyesi ülkelerde Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik suçlamalarda (Beirao, 2019: 38-39), eski-Sovyet coğrafyasında özellikle ABD merkezli veya yönlendirmeli olduğu değerlendirilen STK'lara yönelik özellikle "renkli devrimler" sürecindeki tartışmalarda, ABD örneğinde ise özellikle seçim süreçleri ve think-tank faaliyetlerine aktarılan Rus, İran ve Körfez fonlarına dair birden çok kurumun kimi zaman yıllar süren araştırmalarına bakıldığında STK'lar ve bunların faaliyetlerine dair tehdit algısının da buna yönelik araştırma yapılması ve aksiyon alınması eğiliminin de küresel ölçekte olduğu, belki boyut ve kapasite anlamında farklılık arz etmekle birlikte her ülke için farklı derinlikler ve alarm seviyelerinde dikkat edilmesi gereken bir başlık olarak ele alındığı görülmektedir.

Yukarıdaki iddiaları destekler nitelikte, İngiltere, Fransa, Almanya gibi 19.yy ve kısmen 20.yy büyük emperyal aktörleri post-emperyal bağlantılarını sürdürmek için sivil toplum faaliyetlerini kullanırken yeni hegemon ABD, 1980'lerin sonlarından günümüze kadar ekonomik ve siyasi amaçları doğrultusunda pek çok ülkede muhalif siyasi partiler ve/veya ülke içerisinde farklı etnik ve dini yapılar ile yakın ilişkiler içerisinde olan STK'lara mali ve teknik destek sağlamış (U.S. Department of State, 2021), otoriter, yarı otoriter devlet olarak değerlendirdikleri ülkelerde STK'lar aracılığıyla demokrasiye geçişi teşvik etmek adına protesto gösterileri, hükümet karşıtı söylemler, hükümetlerin ortaya koyduğu politikalara karşı tutumlar sergilemiştir. ABD'nin bu tutumunun ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından finanse edilen birçok STK ve uluslararası bağımsız bir STK olarak faaliyet

gösteren George Soros'un başkanlığını yürüttüğü Open Society Foundation başta olmak üzere birçok STK'nın Balkanlar, Ortadoğu gibi ülkelerde beşinci kol faaliyeti olarak sahaya yansıdığına dair tartışmalar Soğuk Savaş'ın son dönemlerinden itibaren artan biçimde gündeme gelmektedir. Başlangıcında öğrenci devrimi olarak değerlendirilen Sırbistan ve Makedonya'daki protestoların yanı sıra Kırgızistan, Gürcistan ve Ukrayna'da 2000-2005 yılları arasında gerçekleşen ve halen kimi ülkelerde "derin dalgasının sürdüğü ve tekrarlama olasılığının olduğu üzerinde durulan "renkli devrim"lerde de ABD destekli STK'ların faaliyetlerinin varlığından söz edilmektedir (Gerber ve Zavisca, 2015). Aynı biçimde özellikle Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya gibi aktörler güçleri nispetinde ve ilgilendikleri ana coğrafyaları odağa alarak benzer faaliyetler yürütürken diğer yandan Rusya, Kuzey Kore, Çin vb. aktörler ise bahsi geçen bu aktörler ve özellikle ABD ile rekabetlerinde örtülü sivil toplum desteklerine artan biçimde başvurmaktadır.

Renkli devrimler başta olmak üzere, rejim değişikliği ya da hükümet değişikliği talep edilen ülkelerde iletişim, medya ve propaganda, protestoları organize etmek ve yürütmek, mevcut rejim ile ilgili anketler yapmak, mevcut rejime karşı seçilen muhalefet adaylarının kampanyasını yönetmek ve izlemek ciddi bir finansman gerektirmektedir. Bu konuyla ilgili de Batı ve özellikle ABD'nin beşinci kol faaliyetlerini yürütmek için hem ilgili kurumlarını hem de STK'ları kullandığı söylenmektedir. Sırbistan'da öğrenci hareketi olarak başlayan Otpor'u ve muhalefeti destekleyen ABD, demokratik geçiş adına Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Dairesi (USIAD) aracılığıyla 23 milyon dolarlık harcama taahhüdü vermiştir. Bizatihi kolları ya da ilişkili yapılarıyla özellikle eski Sovyet coğrafyası ile Balkanlar ve Ortadoğu'yu kapsayan bir coğrafyada derin varlığa sahip (böylelikle Soğuk Savaş sonrası özellikle ABD'nin dünya vizyonu ile uyumlu bir haritalandırma ortaya çıkaran) Açık Toplum Vakfı'nın ise Otpor'un finansal havuzuna katkı sunduğu ve böylelikle protestolarda ihtiyaç duyulan maddi desteğin oluşmasını sağladığı değerlendirilmektedir (Sussman ve Krader, 2008: 97-98).

Yakın Geçmişte Beşinci Kol Faaliyetleri

Beşinci kol faaliyetleri Soğuk Savaş sonrasında daha çok kullanılan önemli bir araç haline gelmiştir. Bunda AGİT'in Soğuk Savaş'ın son iki on yılındaki dizaynı, bu dizayn içerisinde azınlık hakları ve insan hakları ile demokratikleşme vurgusunun ön plana çıkması, bundan hareketle de pek çok aktör tarafından sivil toplum aracılığıyla ülkelerin iç çeşitliliğinin yeni iletişim araçları ve daha hızlı akan finansal kaynaklarla harekete geçirilebilmesinin avantajlarının fark edilmesi önemli rol oynamıştır. Doğrudan orijin devletle bağlantısı kurulamayan, geniş bir coğrafyada uzun yıllardır insani faaliyet gösteren, bu faaliyetleriyle sorgulanabilirliği azalan aktörler adeta kendilerinden sonra gelecek olan özel askeri şirketlerin (ÖAŞ) devletlere sunduğu avantajları aynıyle sunan sivil yapılar olarak da kullanılmaya başlanmıştır; doğrudan bağlantı kurulamaması, düşük risk maliyeti, daha hızlı mobilizasyon imkanı, daha az uluslararası yükümlülük ve yasal bağlayıcılık. Rusya ve ABD gibi büyük güçler ve beşinci kolu etkin olarak kullanan birçok ülkede beşinci kol siyasetinin retorik şablonu Soğuk Savaş esnasında ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa gibi eski emperyal güçlerin farklı coğrafyalara örtülü ve açık sivil toplum faaliyetleri de bu önemle daha profesyonel, daha kurumsal ve daha kabul edilir ambalajlarla sunulmaya başlamış, bu İngiliz ve Fransız "kültür merkezleri" ve Alman Goethe Enstitüleri örneğini giderek küresel erişimini artıran bir diğer aktör Çin de Konfüçyus Enstitüleri ile takip et-

miştir. ABD ve Rusya başta olmak üzere beşinci kol faaliyetini kullanan ülkeler, vatandaşlarını yabancı ülkelerde gözetleme yapan kişiler ya da ideolojik güdümlü vatandaşlar olarak kullanmışlardır.

Bu bağlamda da beşinci kol faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler genel bir sınıflandırmayla üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunları;

- Etnik bir grubun temsilcileri,
- Devlete karşı muhalefet eden kişilerin kendileri ile aynı görüşe sahip olan kişileri devlete karşı örgütlemesi ve aynı zamanda da gerektiğinde dış destekçilerle birlikte işbirliğinde bulunması,
- Yabancı bir devletin çıkarlarını kendi ülkesinin aleyhinde gizlice çalışan politikacılar (Radnitz, 2018: 2).

Beşinci kol faaliyetlerine ilişkin en somut güncel örneklerden biri olarak Otpor hareketi Ekim 1998 yılında Belgrad Üniversitesi'nde Slobodan Milosevic'e karşı öğrenci hareketi olarak kurulmuştur (CANVAS). Mevcut yönetimine karşı şiddetsiz direniş olarak isimlendirdikleri öğrenci hareketi ile muhalefet etmeye başlayan harekete 2000 seçimleri öncesi 70.000 kişi katılmış ancak seçim sonucunda yenilgiyi kabul etmeyen Milosevic ve yönetimine karşı binlerce kişi Belgrad'ı işgal edecek düzeyde protestolara başlamış ve Sırbistan'da hayat durma noktasına gelmiştir. Öğrenci hareketi olarak başlayan Otpor, Open Society Foundation'nın da aralarında bulunduğu birçok STK'dan finansal destek olarak Mısır, Tunus, Türkiye, Lübnan ve daha birçok ülkede yaşanan protesto gösterilerinde, protestoculara eğitim, finansal destek sağladığı iddia edilerek tüm dünyada aktif şekilde faaliyet gösterenlere ulaştığı söylenilmektedir (Nikolayenko, 2013). 2010 yılında ise faaliyetlerine yasal yolla son verilen Otpor, tüm yasaklamalara ve tutuklamalara rağmen daha da güçlenerek uluslararası sistemde kendisine yer edinmiştir. Otpor'un kapatılmasının akabinde Otpor'un kurucuları arasında yer alan biyolog Srdja Popović Belgrad'da Uygulamalı Şiddet İçermeyen Eylem ve Stratejiler (Center for Applied Nonviolent Action and Strategies/ CANVAS) isimli bir merkezi hayata geçirmiştir. Canvas'ın resmi sitesinde yer alan bilgilere göre İran, Zimbabve, Burma, Venezuela, Ukrayna, Gürcistan, Filistin, Batı Sahra, Batı Papua, Eritre, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Tonga, Tunus ve Mısır dahil olmak üzere 50'den fazla ülkeden demokrasi yanlısı aktivistlerle birlikte çalıştığını, onlara yalnızca eğitim verdiklerini ifade etmektedirler (CANVAS, 2022). Merkezin isminde ve faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere Otpor yalnızca isim değiştirerek Canvas çatısı altında faaliyetlerine uluslararası düzeyde de devam etmektedir (Amos, 2011). Bu bağlamda da Sırbistan'da başlayan öğrenci hareketi ilerleyen dönemlerde tartışmalı bir yapıya büründüğünü ve dünyadaki birçok ülkede hükümet karşıtı protestolarda yer almaya başladığını söylemek mümkündür.

2003 yılında, tarihsel olarak ve özellikle de Soğuk Savaş sonrası Batı ile Doğu arasında sıkışmış, NATO ve AB ile Rusya arasında gidip gelen bir seçmen kitlesi ve toplum algısına sahip olan (ve bu özellikleriyle benzer süreçlerden geçen Ukrayna ile de önemli benzerlikler taşıyan) Gürcistan'da gerçekleştirilen referandum ve parlamentaryer seçimlerinde Rusya'nın desteklediği Cumhurbaşkanı Eduard Şvardnadze ve ekibinin seçimde sandıkları doldurma, seçmeni sindirme ve seçim süresince orantısız kolluk gücünün kullanılmasına izin vermelerine yönelik iddialar ülkede büyük protesto gösterilerinin başlamasına neden ol-

muştur (CNN, 2003). Protestoların başlamasında haklı sebeplerin varlığı söz konusu olsa bile, ilerleyen dönemlerde ABD ve Rusya'nın Gürcistan ile ilgili yapmış olduğu hamleler, hükümet değişikliğinin yalnızca ülke içi sorunlardan kaynaklanmadığı, Karadeniz ile petrol zengini Hazar arasındaki jeopolitik konumu itibarıyla Gürcistan'daki darbenin ABD ve Rusya arasındaki çatışmaların bir sonucu olduğu savını güçlendirir niteliktedir. Nitekim seçim öncesinde ve seçim esnasında AGIT üyelerinin ve Rus bürokratların Gürcistan'daki varlıkları, hükümeti suçlayan ya da hükümeti destekleyen söylemleri Rusya- ABD ve Avrupalı devletler arasındaki çatışmanın bir örneğidir. Seçim öncesinde USAID'in seçmen listelerini bilgisayar ortamına aktarılması için harcamış olduğu yaklaşık 1.5 milyon dolar finansal kaynak, Open Source Foundation'ın yerel STK'ları örgütlemek için finansal destek sağlaması (Estebo, 2015: 18), seçim sonrasında USAID tarafından fonlanan Eurasia Foundation ve Open Society Foundation'ın Gürcistan'daki darbeye finansör olduklarına yönelik iddiaları kuvvetlendirmektedir (Fairbanks, 2004: 113). Gürcistan içerisinde ise Open Society Foundation tarafından finanse edilen The Liberty Institute (Özgürlük Enstitüsü) başkanının darbe öncesi Sırbistan'da Otpor'u ziyaret etmesi akabinde Otpor'un yöneticilerinin Gürcistan'ın dört bir yanındaki gençleri Sırp tarzı devrim taktiklerinin yer aldığı eğitimleri vermesi, ülke içerisinde öğrenci hareketi ve protestocuların lokomotif konumunda yer alan Kmara'nın Otpor'un simgesi olan sıkı yumruğu kullanıp, Otpor ile ilişkisini açıklaması yukarıdaki savı desteklemektedir (Nikolayenko, 2017: 160-161; Grey ve Volkov, 2003). Ayrıca Open Society Foundation'ın Gürcistan'daki bağlantısı Açık Toplum Gürcistan Vakfı'nın (OSGF) Kmara içerisindeki 500.000 \$ hibe alması devlet yetkileri ve siyasi uzmanlar tarafından da ülkedeki siyasi durumu istikrarsızlaştırmaya yönelik bir kanıt olarak ortaya atılmıştır (Nikolayenko, 2017: 166).

Gürcistan'dan sonra Rusya ve ABD ve Batı'nın karşı karşıya geldiği renkli devrimlerin bir diğer parçaları olan Ukrayna ve Kırgızistan'daki protestolarda da tıpkı Gürcistan'da olduğu gibi seçim sonrasında muhalefet ve mevcut yönetim arasındaki yolsuzluk, oy çalma iddialarının akabinde başlamış, iç sorun olarak değerlendirilen bu durum Rusya ve ABD'nin açıklamalarıyla uluslararası arenada tartışılmaya başlanmıştır (Schneider, 2004). 2004 Kasım-Aralık tarihinde Turuncu Devrim olarak adlandırılan, Ukrayna'da ortaya çıkan ve hükümet değişikliğine neden olan protesto gösterilerini hem Rusya hem de Batı ve ABD'deki siyasi eleştirmenler ve uzmanlar STK'lar eliyle gerçekleştirilen beşinci kol faaliyeti olarak değerlendirmişlerdir. Protestolar Sırbistan'daki Otpor hareketinden esinlenerek benzer şekilde Ukrayna'da gençlik hareketini organize eden Pora tarafından şekillendirilmiş, Pora kitlesel protestoları, sivil itaatsizlik eylemlerini, oturma eylemlerini ve ülke genelinde grevleri organize etmiştir (Ishkanian, 2007: 66).

Ukrayna'daki STK'ların hareket ve faaliyet kısıtlamasının olmaması devrim esnasında STK'ların beşinci kol faaliyeti olarak ne denli etkin kullanılabileceğini göstermiştir (Wilson, 2006: 22). Protestoların devam ettiği süre boyunca Freedom House, Carnegie Foundation ve National Democratic Institute ve The International Republican Institute gibi bir dizi Amerikan sivil toplum örgütü Rusya'nın desteklediği Viktor Yanukoviç'e karşı Batı'da eğitim görmüş Viktor Yuşçenko'yu kampanyasını yürütmesinde ve sürdürmesinde büyük destek vermişlerdir (Berman, 2007). Soros'a ait International Renaissance Foundation'ın (2003 sonbahar ve Aralık 2004 tarihleri arasında) 1.65 milyon dolar ve yukarıda ismi geçen STK'lar muhalif Yuşçenko'ya 65 milyon dolara yakın finans kaynağı temin etmişlerdir (Wilson, 2006: 23). Tarafsız bir STK olarak değerlendirilen Polonya-Amerika-Ukrayna İşbirliği Enstitüsü (PAUCI) devrim öncesinde, devrim esnasında ve sonrasında ise

Ukrayna'da birçok yerel STK ve USAID tarafından finanse edilmiştir. PAUCI eski yöneticileri arasında Yuşçenko'nun bulunması, tüm süreç boyunca da tarafsızlığını koruyamadan partizan bir tavır sergilemesi Ukrayna'da STK'lara yönelik tartışmaların artmasına neden olmuştur. Ayrıca 21 Kasım seçimlerinde ABD, İngiltere, Kanada Hollanda, İsviçre, Norveç, İsveç ve Danimarka'nın ve NED, Charles Stewart Mott Foundation, Eurasia and Soros'la irtibatlı Renaissance Foundation gibi STK'ların açıkça Yuşçenko'ya siyasi ve finansal destek vermeleri, STK'ların bağımsızlıkları ve yürütmüş oldukları beşinci kol faaliyetlerine ilişkin şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Wilson, 2006: 26).

Sovyetlerin dağılmasının akabinde yoksulluk ve eşitsizlik Orta Asya ülkelerinde yoğun bir şekilde hissedilmiş ve Batı kaynaklı STK'lar hem ideolojik hem de finansal olarak bu ülkelerde etkilerini arttırmışlardır (Pierobon, 2018: 116). Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi adil seçimlerin gerçekleşmemesi, seçim yolsuzlukları gibi nedenlerle renkli devrimlerin devamı Orta Asya'da önemli bir jeopolitik konuma sahip Kırgızistan'da ortaya çıkmıştır. Akayev hükümeti, Sovyet rejimi sonrası ülkesinde kitlesel yoksulluğun önüne geçmek adına liberal politikaları benimsemiş ve Kırgızistan'da sivil toplum kuruluşlarının oluşmasını bir çözüm olarak görmüştür (Pierobon, 2018: 110-112).

Akayev'in STK'ların varlıklarını genişletmeye yönelik hamleleri ile birlikte ABD'nin finansörü olduğu Ulusal Demokratik Enstitüsü (National Democratic Institute) tarafından Kırgız vatandaşları ve aktivistlerinin faaliyet göstereceği STK'ları desteklemiş, demokrasi programları adı altında Kırgızistan'a yaklaşık olarak 12 milyon dolar harcanmıştır (Estebo, 2015: 18). Aynı zamanda USIAD, Birleşik Krallık Departmanı Uluslararası Kalkınma (DFID), Dünya Bankası ve UNDP gibi kurumlardan mali destek almış, Kırgız Amerikan İnsan Hakları Komitesi, INTRAC, Soros Foundation gibi STK'lar da ülkede faaliyetlerine başlamışlardır. Üçüncü sektörün Kırgızistan'da hızla gelişmesi ve ülkedeki yerel STK'ların uluslararası bağışçı topluma hem finansal hem de ideolojik olarak bağımlılıkları Kırgız hükümetinde ve toplumunda rahatsızlıklara neden olmuştur (Pierobon, 2018: 110-114). Ülkede bu rahatsızlığın temelini ise ABD ve İngiltere gibi ülkelerin yanı sıra AB'nin demokrasi ve insani yardımlarını Rusya etkisini bypass etmek için kullanmalarına ilişkin yaygın görüş oluşturmuştur.

Akayev hükümetinin son dönemlerde STK'ların muhalefet ile ilişkisi ve ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin önlem almaya çalışması, muhalefetin ise Akayev hükümetinin yolsuzluklarına dair söylemleri 2005 yılında Kırgızistan'daki siyasi çatışmanın ayak sesleri olmuştur (Ishkanian, 2007: 66). Akayev, başta ABD olmak üzere Batılı devletleri Kırgızistan'ı istikrarlaştırmak ve zayıflatmak için komplo kurmakla suçlamıştır (Estebo, 2015:19).

Otpor ve Pora tarafından modellenen Kelkel Kırgızistan'daki Lale devriminin öncüsü olmuştur. Kelkel liderliğinde 10.000 kişinin katıldığı protesto gösterilerine Akayev destekçilerinin saldırması protestoların başkanlık sarayının basılmasına kadar gitmesine neden olmuştur (Ishkanian, 2007: 66) ve protestolar sonucunda Cumhurbaşkanı Akayev görevinden ayrılmıştır. Öğrenci hareketi olarak değerlendirilen Kelkel'in ise tıpkı Otpor, Kmara ve Pora gibi Open Source Foundation tarafından fonlanması, ülke içerisindeki protestolar boyunca STK'ların maddi ve manevi desteği tıpkı Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi protestoların Kırgızistan'da yürütülen dış kaynaklı beşinci kol faaliyetleri olduğu ve eski Sovyet coğrafyasında benzer süreçlerin yaşanmaya devam edeceği değerlendirilmiştir.

Gürcistan'daki "Gül Devrimi" (Kasım 2003-Ocak 2004), Ukrayna'daki "Turuncu Devrim" (Ocak 2005), Kırgızistan'daki "Lale Devrimi"ne (Nisan 2005) bakıldığında üç ülkedeki protestoların başlangıcı ve seyri neredeyse aynı yörünge düzleminde gerçekleşmiş; hepsinin öncülüğünü Amerika'nın, insan hakları savunucusu, demokratikleşme araçları olarak sunulan STK'lar tarafından oluşturulduğu iddia edilmiştir (Chaulia, 2006). Bu iddiaların temelleri incelendiğinde ise ABD ve Avrupa'nın bölgede demokratik kalkınma adı altında bahsi geçen ülkelerde çeşitli finansal yardım ve bağımsız kurumlar oluşturduğu, 1992 yılında ABD kongresinde kabul edilen Özgürlük Destek Yasası ile Sovyet sonrası ortaya çıkan devletlere finansal yardım sağladığı görülmektedir. Ayrılan fon ile bahsi geçen ülkelerde demokrasiyi geliştirmek adına hesap verilebilirlik ve kamu savunuculuğu ilkesinin benimsenmesinin yanı sıra özgür medya ve üçüncü sektör olarak STK'ların varlıklarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır (Esteban, 2015: 17).

STK'lar özellikle protestolarda aktivist ve öğrenci grupları örgütlemeye kilit rol oynamış (Ishkanian, 2007: 65), uluslararası STK'ların varlıkları ve yerel STK'ların bağımlılıkları neo-empyalizm ve müdahaleciliğin bir biçimi olarak nitelendirilmiş, bu STK'ların varlıkları ise beşinci kol faaliyeti olarak görülmüştür (Ishkanian, 2007: 60). Bu görüşü Rusya'da desteklemektedir. Nitekim, Ruslar Sovyetlerin çöküşünden sonra ortaya çıkan devletlerde meydana gelen renkli devrimlerin ABD ve Avrupalı devletlerinin Rusya'ya bir meydan okuması olarak değerlendirmiş, bölgede istikrarı ve mevcut hükümetleri yıkmaya yönelik ABD ve Avrupalı devletlerin yeni bir savaş yaklaşımı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Gude, 2017). Rus lider Putin ise renkli devrimlerin bölgede hem iç hem de dış etkenli olduğunu belirterek, bölgede ABD başta olmak üzere Avrupalı devletlerin kalıcı devrimler sistemini yaratmak istediğini vurgulamıştır (Nikitina, 2014:89). Nitekim ABD ve Batı'nın STK'lar aracılığıyla renkli devrimlerde yürütmüş olduğu faaliyetlere Rusya'nın bakışı ise iki ülke arasındaki çekişmenin bir diğer örneğidir.

Srbistan'daki protestolar ve Renkli Devrimler ile Balkanlardaki etkisi henüz kaybolmamış iken 2011 yılında başlayarak Ortadoğu'yu büyük bir kaosa sürükleyen Arap Baharı'nda da Canvas'ın (Otpor'un) izlerini görmek mümkündür. Canvas lideri Popoviç Arap Baharı başlamadan önce 2005 yılından beri sözde genç Arap devrimcilerle barışçıl ayaklanma taktiklerini öğretmek için ülkelerindeki otokratik rejimlere, yolsuzluklara ve anti demokratik yönetimlere karşı gerekli araçlarla donattıklarını ve bunları uygulayabilecekleri uygun zeminin oluşacağı anı beklediklerini söylemiştir. 2011 gösteri başladığında ise açıklamalarında tutarsız bir şekilde genç Arap devrimcilerine yalnızca taktiksel eğitim verdiğini, onlara önderlik etmediğini iddia etmiştir (Amos, 2011).

Arap Baharı'nın Mısır'a ulaşması, göstericilerin özellikle tüm engellemelere rağmen sosyal medya üzerinden örgütlenerek protestolarda hızlı bir şekilde organize olmaları birçok soruyu beraberinde getirmiştir. Nitekim Popoviç'in açıklamaları ve Wikileaks belgelerinde yer alan bilgilere göre Mısır'da muhaliflerin ve genç Arap aktivistlerin Mübarek karşıtlığının da 2008 yılından itibaren fonlandığı iddia edilmiştir. Ayrıca Popoviç 2009 yılında Mısır'dan Belgrad'a gelen aktivistler ile birlikte demokratik bir sisteme geçişi planladıklarını açıklamıştır. Ortaya atılan iddialar ve Popoviç'in sözleri ışığında ABD'nin Mısır'daki aktivistlerle olan bağlantısının Soros'un finanse ettiği Canvas üzerinden gerçekleştirdiği iddia edilmektedir. Protestolara dair sosyal medyada yayılan görüntülerin birçoğunda da Canvas'ın temeli olan Otpor'un simgesi olan sıkı yumruğun kullanılması iddialara destekleyen fiziksel kanıtlar olarak değerlendirilmiştir (Bieber, 2011; Amos, 2011).

Akabinde Canvas 2015 yılında Makedonya'daki protestolarda da yerini almıştır. Canvas'ın Makedonya'daki faaliyetlerine ilişkin önemli iddiaların başında protestocular ile olan mad-di ilişkisinin varlığının ortaya çıkması olmuştur. Canvas, Makedon hükümet başkanı Ni-kola Gruevski'nin yönetiminin bertaraf edilmesi için protestolar başlamadan 3 hafta önce-sinde en iyi protesto fikrini ortaya atabilecek öğrenciye 1500 \$ ödeyeceğini ve protestolarla ilgili taktiksel eğitimler verebileceğini öne sürmüştür (Sputniknews, 2015).

17 Ekim 2019 tarihinde Lübnan'da başlayan hükümet karşıtı protestolarda Otpor'un gös-tericileri desteklediği ve yönlendirdiği hükümet tarafından iddia edilmiş, konuyla ilgili Otpor başkanı Popovic'e ait olduğu öne sürülen ses kayıtları yayınlanmıştır. Hükümetin Otpor'un varlığı ve göstericiler ile ilgili bağlantıların yanı sıra, finansal olarak ABD'li Open Source Foundation'un kurucusu Soros tarafından fonlandığını belirtmiştir. Bey-rut'ta protestocuların gösterileri esnasında Otpor'un simgesi olan sıkılı yumruk afişinin kullanılmasının fotoğraflanması hükümetin elindeki delil olarak öne sürülmüştür (Matar, 2019; Chehayeb, 2019). Göstericiler ile ABD ve Soros tarafından yalanlan Otpor varlığı ve ilişkisine dair ses kayıtları, fonlara dair kanıtlar ve çekilen fotoğraf karesi ise Lübnan'daki gösterilerde beşinci kol faaliyeti olarak Otpor'un kullanılmış olabileceğine dair izlenimleri güçlendirmiştir (Matar, 2019).

Birçok ülkenin günümüzde teknolojinin gelişimiyle günlük hayatın bir parçası haline gelen internet ve sosyal medyayı da beşinci kol faaliyetleri için kullandıkları değerlendirilmek-tedir. Bunun en çarpıcı örnekleri arasında ise ABD'deki 2016 yılındaki ve 2020 yılındaki başkanlık seçimleri gösterilmektedir. ABD'deki istihbarat örgütleri tarafından 2016 Ağus-tos ayında Obama'ya Rusya'nın seçim öncesinde tarafından başkanlık seçimlerinin dezen-formasyona uğratılabileceğine dair gizli bir raporun sunulması seçim sisteminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmaların başlatılmasını sağlamıştır (Fessler, 2017). Ayrıca ABD Rusya'nın seçimi etkileyme yönelik gerçekleştireceği siber saldırılara karşılık Rus-ya'ya yönelik yaptırımları, Rusya'nın altyapısına yerleştirilebilecek siber saldırı silahların yerleştirilmesine izin veren bir dizi önlem planlamasını onaylamış, resmîyette ise hayata geçirilememiştir (Miller, Nakashima ve Entous, 2017). Aynı süreçte Rusya'nın seçim ya-zılım şirketi olan VR Systems'e düzenlemiş olduğu yoğun siber saldırı, FBI'n seçim ön-cesinde ABD'deki tüm eyalet seçmen bürolarını ve çalışanlarını uyarmasına rağmen VR Systems'e kayıtlı seçim yetkililerinin e-mail adreslerinin çalınmasına engel olamamıştır (Fessler, 2017). Elde edilen e-mail adresleri ile seçmen kayıt listesine ulaşan Rusya'nın 2016 başkanlık seçim süreci boyunca Hillary Clinton'ın seçmenleri başta olmak üzere 21 ABD eyaletinde seçmen analizi yapmıştır (Miller, Nakashima ve Entous, 2017). Ayrıca Rus hac-kerler tarafından birçok senatörün kampanyasını yürüttüğü siteleri hacklenmesi, Twitter, Facebook, YouTube ve Instagram gibi sosyal medya araçları üzerinden yoğun propaganda faaliyeti gerçekleştirmesi Clinton'ın kampanyasına zarar vermek adına Rusya'nın gerçek-leştirdiği CIA ve FBI raporlarındaki bazı hamlelerdir (Abrams, 2019). Konuyla ilgili CIA tarafından hazırlanan raporda detaylandırılan bilgilere göre Rusya'nın seçim sürecinde oy çalmadığı ancak seçimin seyrini etkileyecek siber saldırılar düzenlediği, 21 eyaletten çalmış olduğu seçmen bilgilerine göre, kişilerin analizlerinin gerçekleştirildiği, bu analizler pers-pektifinde kişilere özel Facebook, Twitter, YouTube, Instagram gibi sosyal medya araçları üzerinden propaganda yaptığı, Clinton'ın ve ISİD'in finansal konularda söz konusu ilişkisi olduğuna dair videoların yayılmasına öncelik ettiği gibi iddialar yer almıştır (ODNI/ Office of the Director of National Intelligence, 2017). Sosyal medya platformlarında ve görsel ve yazılı medyada yayınlanan mesajlar, düzenlenen siber saldırılar Rusya'nın koordinasyonlu

bir şekilde gerçekleştirmiş olduğu dezenformasyon operasyonu olarak değerlendirilmiştir (Bodine-Baron vd., 2018: 1). Rand Corporation'ın yayınlamış olduğu raporda Rusya'nın dezenformasyon operasyonuna ilişkin yapılanma aşağıdaki tabloda detaylandırılmıştır.

Tablo 2: Rusya'nın ABD Seçimlerindeki Aktörler ve Müdahale Araçları

Lider ve Yönetim	Medya	Sosyal Medya	Müşteriler
Putin ve Kremlin	İlişkilendirilmiş gruplar: Rusia Today (RT) Sputnik Rusya'daki yerel medya	Sosyal Medya Platformları (Twitter, Facebook vd.)	ABD Vatandaşları
Ordu	İlişkilendirilmemiş gruplar: İnternet Araştırma Ajansı (IRA)	Sahte ve gerçek hesaplar	ABD'deki karar vericiler
Putine bağlı diğer üst düzey bürokratlar		Botlar	ABD'deki müttefik ve ortaklar
		Kaynağı belli olmayan web siteleri	

Kaynak: (Bodine-Baron vd., 2018: 7)

Rusya'ya dair ortaya koyulan tüm bu iddialar ve değerlendirmelere karşın siber saldırılar, sosyal medya ve yazılı ve görsel medya üzerinden yapılan dezenformasyon çalışmaları arasında ise makul bir ilişki kurulamamış, yalnızca Tablo 1'de yer alan aktörlerin ve araçların dezenformasyonda bulunduğu belirtilmiştir (Bodine-Baron vd., 2018:5-6).

2016 yılında Rusya'nın seçimlere müdahalesine yönelik tartışmalar devam ederken 2020 yılındaki seçimlere yönelik İran'ın düzenlediği siber saldırılar ise tartışmaların boyutunu derinleştirmiştir. Aralık 2020 ortalarında İran tarafından kurulduğu iddia edilen Halkın Düşmanları (enemiesofthepeople.org) isimli web sitesi üzerinden seçim yetkililerine yönelik ölüm tehditlerini içeren mesajların yayınlanması, aynı siteye ait e-mail adreslerinden seçim yetkililerine e-mailler gönderilmesi, FBI tarafından İran'ın ABD'de bölünmelere, toplumda güvensizlik ortamının oluşmasına zemin hazırlama, toplumun seçim sürecine olan güvenini zayıflatma olarak değerlendirilmiştir (FBI, 2020).

Rusya'nın seçimlere dolaylı yollardan müdahale etmesi, sosyal medya üzerinden yürüttüğü öne sürülen faaliyetler, İran'ın kendi ülkesinde yaşanan her saldırı sonrasında ABD'de de siber saldırılar, sosyal medyada ve sözlü ve yazılı medya ABD ile ilgili ortaya koyduğu dezenformasyon çalışmaları Rusya'nın ve İran'ın ABD üzerindeki beşinci kol faaliyeti olarak nitelendirilmektedir (Warrick, 2020).

Yukarıda bahsedilen beşinci kol faaliyetleri popüler olarak nitelendirilebilecek örneklerdir. Çalışmanın odak noktası olan STK'ların ise sosyal medyayı etkin bir şekilde kullandığına dair 2019 yılında Küresel STK Teknoloji Raporu yayınlanmıştır. Raporda STK'ların özellikle sosyal medyayı sıklıkla kullandığına dair dikkat çekici notlar yer almaktadır. Rapordaki veriler 150'den fazla ülkeden 5.721 STK'dan elde edilerek oluşturulmuş WhatsApp, LinkedIn, Facebook, Instagram ve Twitter ile ilgili istatistiklere yer verilmiştir.

- STK'lar ilk olarak Facebook hesabı oluşturmaktadır. ABD ve Kanada'daki STK'lar da Facebook oluşturma oranı %99 aynı zamanda da STK'ların %37'sinin LinkedIn, %56'sının Instagram ve % 64'ünün Twitter hesapları mevcuttur.
- Dünyadaki STK'ların %94'ü sosyal ağ platformlarında bilinirliklerini oluşturmak için içerik üretmenin doğru bir hamle olduğunu bu bağlamda da düzenli olarak sosyal medya kullandıklarını ifade etmiştir.
- STK'ların %90'ı destekçileri ve bağışçıları ile etkileşim kurmak için düzenli olarak sosyal medya kullanmaktadır (Global Technology Report, 2019).

Beşinci kol faaliyeti yürüten STK'ların Arap Baharı sürecinde en çok sosyal medya kullanılan ülke olan Mısır'daki faaliyetleri ve olaylarındaki etkinliği göz önüne alındığında aktivistleri ve özellikle gençleri nasıl organize ettiklerine dair çarpıcı örnek olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim sosyal medyada erişilmeye çalışılan her bir bilgi ve haber, bilgiye ve habere erişmeye çalışan kişinin kendisinin yeni bir veri olduğu gerçeğinin yaşandığı geniş bir veri havuzu olarak değerlendirilebilir. İstatistiksel verileri profesyonel olarak sınıflandırılabilen STK gibi büyük organizasyonel yapıların ise bu bilgileri beşinci kol faaliyeti olarak kullanması ile ortaya çıkabilecek sonuçlar itibarıyla üzerinde tartışılması gereken bir konu olarak yeni güvenlik sorunları arasında yerini almaktadır.

Sonuç

Uluslararası sistem içerisinde faaliyet gösteren STK'ların faaliyet alanları 21. yüzyıl içerisinde artarak devam eden yoksulluk, terörizm, insan hakları ve çocuk hakları ihlalleri, demokratikleşme ve daha birçok alanda da geniş bir yelpazede devam etmektedir. Kabul görmüş normlar çerçevesinde STK'ların kamu kurum ve kuruluşlarının ve özel sektörün dışında insanların yaşam standartlarını, refahlarını ve özgürlük alanlarını genişletmeye yönelik çalışmalar yürütmeleri beklenmekte, bu perspektiften varlıkları toplumlarda kabul görmektedir.

Özellikle ekonomik kırılganlığa sahip ya da mutlak yoksulluğun yüksek oranlarda olduğu, insan hakları ve çocuk hakları ihlallerinin sıkça yaşandığı ülkelerde STK'ların kamu kurum ve kuruluşların ve özel sektörün eksik ya da yetersiz kaldığı ya da her iki sektörün üzerindeki yükü hafifletmeye yönelik gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler toplumlar nezdinde büyük önem taşımaktadır. Ancak söz konusu durumda da sorgulanması gereken temel bazı hususlar söz konusudur: STK'lar hem kamu hem de özel sektörün eksik ya da yetersiz kaldığı alanlardaki boşluğu doldururken vermiş oldukları desteğin finansmanını nasıl sağlamaktadır? STK'ların finansmanlarına ilişkin yasal durumu çalışma kapsamında değerlendirilmemekle birlikte, vurgulanmak istenen; Human Rights Watch, Save the Children ve Open Society Foundations gibi yapıların dünyadaki birçok ülkedeki GSMH'nın üzerindeki gelirleriyle elde ettikleri etki alanlarının toplumlarda ve ülkelerdeki olumlu/ olumsuz etkisidir. Bu bağlamda da faaliyet gösterdikleri ülkelerde STK'ların genel bir çerçeve ile çevre, ekonomi ve sosyal konularda devletlerin üzerinde toplum ve uluslararası resmi kurum ve kuruluşlar adına da faaliyet gösterdikleri ülkelerde baskı aracı olarak da varlıklarını sürdürüklerini söylemek mümkündür.

Nitekim söz konusu baskının ülkelerin iç ve dış dinamiklerini etkileyecek düzeye gelmesi, ülke içerisinde hükümet ya da sözde demokratikleşme adımları adına darbe, sivil itaatsizlik gibi eylemlere dönüşmesi, özellikle Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan'daki Renkli Devrimler olarak isimlendirilen darbelerde STK'ların rollerinin değişime uğradığının bir göstergesi olarak tartışılmaya başlanmıştır. STK'ların tartışmaları yapılanmaları ve faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki yapısal yasal hareket alanları nedeniyle de çalışma kapsamında beşinci kol faaliyetleri ile ilişkilendirilmiştir. Temel nedeninin ise STK'ların iç karışıklık yaşayan ülkelerdeki göstericilere sağladığı iddia edilen başta finansman desteği olmakla birlikte, kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması ve kullanımına ilişkin teknik desteğin verilmesi, organize gösterilerin/ protestoların düzenlenmesinde/ organize edilmesinde aktif olarak rol olması ve gösterileri/ protestoları kendi hedefleri doğrultusunda mobilize etmesi olarak sıralanabilmektedir. STK'ların ortaya koyduğu iddia edilen bu faaliyetler neticesinde de söz konusu yapılar tam da bu noktada bu faaliyetler ilgili literatürde yer alan beşinci kol faaliyetleri ile ilişkilendirilmiştir.

Bilindiği üzere İspanya iç savaşıyla literatürde yer almaya başlayan beşinci kol faaliyetleri Soğuk Savaş itibarıyla Rusya, ABD, İngiltere gibi ülkelerde sıkça tartışılmaya ve kullanılmaya başlayan önemli bir araç olmuş, Renkli Devrimler'de ise iddialara göre STK'lar aracılığıyla devam etmiştir. Birçok Amerikan sivil toplum örgütünün beşinci kol faaliyeti yürüttüğüne dair iddialar ile özellikle Fransa, Almanya ve İngiltere menşeli STK'lar ve bunlara ilaveten kimi ülkeler özelinde Baltık aktörlerinin ve/ya Körfez menşeli aktörlerin artan

hareketliliği STK'ların günümüzdeki varlıklarının, bulunduğu ülkelerdeki faaliyetlerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Çalışmada kısaca değinilen, çevrimiçi ve çevrimdışı faaliyetleriyle ilgi çekici iddiaların ortaya atılmasına neden olan, beşeri ve finansal sermaye anlamında bahsi geçen gelişmelerle bağlantılarına dair önemli verilere ulaşılan aktörlerin faaliyetleri, STK'ların siyasi ve ekonomik olarak bağımsız olmadığı, ABD başta olmak üzere Rusya ve Batı'daki birçok ülkenin dış politika çıkarları doğrultusunda araçsallaştırıldıkları iddialarını kuvvetlendirmektedir.

Kaynakça

Abrams, A. (2019). Here's What We Know So Far About Russian's 2016 Meddling, Time, 18 Nisan 2019, <https://time.com/5565991/russia-influence-2016-election/>. (Erişim Tarihi: 4.09.2022).

Amos, D. (2011). "For Some Arab Revolutionaries, A Serbian Tutor", NPR, 13 Aralık 2011, <https://www.npr.org/2011/12/13/143648877/for-some-arab-revolutionaries-a-serbian-tutor>. (Erişim Tarihi: 2.09.2022).

Armine Ishkanian, A. (2007). Democracy promotion and civil society, (Ed. Albrow, Martin and Glasius, Marlies and Anheier, Helmut K. and Kaldor, Mary, Global Civil Society, Communicative Power and Democracy. Global Civil Society, London: SAGE publications, ss. 58-85.

Berman, I. (2007). The Death of Democracy Promotion, *The Journal of International Security Affairs*, 14 Mart 2007, <https://www.afpc.org/publications/articles/the-death-of-democracy-promotion>, (Erişim Tarihi: 4.09.2022).

Bodine-Baron, E., Helmus, T.C., Radin, A. ve Treyger, E. (2018). Countering Russian Social Media Influence, Rand Corporation.

CANVAS, <https://canvasopedia.org/about-us/>, (Erişim Tarihi: 2.09.2022).

CANVAS. Chronology of Events- A Brief of Otpor, <https://canvasopedia.org/wp-content/uploads/2020/12/Chronology-OTPOR.pdf>, (Erişim Tarihi: 9.09.2022).

Chaulia, S. (2006). Democratisation, NGOs and "Color Revolutions", *Global Policy Forum*, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/176/32084.html>, (Erişim Tarihi 5.09.2022).

Chehayeb, K. (2019). Narrative Wars: Lebanon's Media Take Shots At Popular Protests, Middle East Eye, 6 Kasım 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/information-wars-mar-lebanons-popular-uprising>, (Erişim Tarihi: 2.09.2022).

CNN. (2003). Georgians Party As President Steps Down, 24 Kasım 2003, <https://edition.cnn.com/2003/WORLD/europe/11/23/georgia.protests/index.html>, (Erişim Tarihi: 4.09.2022).

Dmitry Chernobrov, D. (2019). Who Is The Modern 'Traitor'? 'Fifth Column' Accusations In US And UK Politics And Media, *Political Studies Association*, 39(3), ss. 347-362.

Doh J. ve Yaziji, M. (2009). NGOs and Corporations: Conflict and Collaborations, Cambridge

EIGE (2022). *Non-Governmental Organizations (NGOs)*, European Institute for Gender Equality <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1302#:~:text=View%20definition%20in%3A&text=Non%2Dprofit%2C%20voluntary%20citizens',support%20of%20the%20public%20good.>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

Estebo, E. (2015). Russian Foreign Policy and Putin's Fear of Revolution, The Fletcher School of Law and Diplomacy – Tufts University.

Fairbanks, C. (2004). Georgia's Rose Revolution, *Journal of Democracy* 15(2), ss. 110-124.

FBI (2020). Iranian Cyber Actors Responsible for Website Threatening U.S. Election Officials, 23 Aralık 2020, <https://www.fbi.gov/news/pressrel/press-releases/iranian-cyber-actors-responsible-for-website-threatening-us-election-officials>, (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Florian Bieber, F. (2011). The Otpor Connection in Egypt, 31 Ocak 2011, <https://florianbieber.org/2011/01/31/the-otpor-connection-in-egypt/>, (Erişim Tarihi: 2.10.2022).

Francis MacDonnell, F. (1995). Insidious Foes: The Axis Fifth Column and the American

Gerber, T., P. ve Zaviscai, J. (2015). What 18 Focus Groups in The Former USSR Taught Us About American's Image Problems, *The Wilson Quarterly*, <https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/summer-2015-an-age-of-connectivity/what-18-focus-groups-in-former-ussr-taught-us-about-americas-pr-problems/>, (Erişim Tarihi: 30.08.2022).

Global Technology Report 2019, <https://funraise.org/techreport>, (Erişim Tarihi: 16.09.2022).

Gomes Beirao, L. (2019). The Role of Non-Governmental Organisations in International Economic Law, *Lawyr*, 6(2).

Grey, B., ve Volkov, V. (2003). Georgia's "Rose Revolutions": A-made-in America Coup, World Socialist Web Site, 5 Aralık 2003, <https://www.wsws.org/en/articles/2003/12/geor-d05.html>, (Erişim Tarihi: 4.09.2022).

Gude, K. (2017). Russia's 5th Column, Center For American Progress, 15 Mart 2017, <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2017/03/15/428074/russias-5th-column/>, (Erişim Tarihi: 11.09.2022).

H. Teegen, J. P. Doh ve S. Vachani. (2004). The importance of nongovernmental organizations (NGOs) in global governance and value creation: An international business research agenda," *Journal of International Business Studies* 35 (6) (2004), 463–483.

Holmen., H. ve Jirström, M. (2009). Look! Who is Talking!: Second Thoughts about NGO'S as Representing Civil Society, *Journal of Asian and African Studies*, 44(4), ss.429-448.

Home Front, New York: Oxford University Press.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Ankara.

Loeffel, R. (2015). *The Fifth Column in World War II* 2015, London: Palgrave Macmillan.

Malena, C. (1995). *Working With NGOs: A Practical Guide to Operational Collaboration Between The World Bank and Non-Governmental Organization*, Operation Policy Department World Bank.

Markham, J.M. (1982). Madrid's 'Fifth Column' Harbors Memory and Hope, <https://www.nytimes.com/1982/02/07/weekinreview/madrid-s-fifth-column-harbors-memory-and-hope.html>. (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

Martens, K. (2002). Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organizations, *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organization*, 13(2), ss. 271-285.

Matar, D. (2019). Dr. Zahera Harb Discusses Fake News and the Lebanese Protests, SOAS Centre for Global Media and Communication, 13 Kasım 2019, (Erişim Tarihi: 2.09.2022).

Miller, G., Nakashima, E. ve Entous, A. (2017). Obama's Secret Struggle To Punish Russia For Putin's Election Assault, Washintonpost, 23 Haziran 2017, https://www.washingtonpost.com/graphics/2017/world/national-security/obama-putin-election-hacking/?utm_term=.c18575deee98. (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Nikitina, Y. (2014). The "Color Revolutions" and "Arab Spring", Russian Official Discourse, Connections The Quartely Journal 14(1), ss. 87-104.

Office of the Director of National Intelligence (2017)Background to "Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections": The Analytic Process and Cyber Incident Attribution, https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf, (Erişim Tarihi: 5.09.2022).

Olena Nikolayenko, O. (2013). The History Of Serbia's Youth Protests Illustrates The Importance Of Learning and Adaptation in Protest Tactic, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/05/30/serbia-student-protests-otpor/>, (Erişim Tarihi:09.09.2022).

Olena Nikolayenko, O. (2017). Kmara! Enough of Corruption and Poverty in Georgia. *In Youth Movements and Elections in Eastern Europe*, Cambridge Studies in Contentious Politics, ss, 125-154.

Pam Fessler, P. (2017). Timeline: Foreign Efforts To Hack State Election Systems And How Officials Responded, NPR, 31 Temmuz 2017, <https://www.npr.org/2017/07/31/539483156/timeline-foreign-efforts-to-hack-state-election-systems-and-how-officials-respon>, (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Pearce, J. (1993). NGOs and social change: Agents or facilitators?, *Development in Practice*, 3(3), ss. 222-227.

Peter Willets (2010). What is a Non-Governmental Organization? *City University London*, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM>, (Erişim Tarihi: 08.07.2022).

Pierobon, C. (2018). The Development of Civil Society in Post-Soviet Kyrgyzstan, *Annali di Ca' Foscari. Serie orientale*, ss.107-134.

Radnitz, S. (2018). The Real or Imagined Infiltration of Fifth Columns in the Post-Soviet Region, *PONARS Eurasia Policy*, No. 548.

Sally Leverty (2008) NGO's, the UN and APA, *Apa Office of International Affairs*, [https://www.apa.org/international/united-nations/publications#:~:text=Non%2DGovernmental%20Organizations%20\(NGOs\)&text=The%20United%20Nations%20\(U.N.\),support%20of%20the%20public%20good.](https://www.apa.org/international/united-nations/publications#:~:text=Non%2DGovernmental%20Organizations%20(NGOs)&text=The%20United%20Nations%20(U.N.),support%20of%20the%20public%20good.) (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

Schneider, W. (2004). "Ukraine's 'Orange Revolution'", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/12/ukraines-orange-revolution/305157/>, (Erişim Tarihi: 04.09.2022).

Sputniknews (2015). The Fifth Column: Western NGOs Accused of Financing Macedonian Uprising, 21 Mayıs 2015, <https://sputniknews.com/europe/201505211022421659/>, (Erişim Tarihi: 2.09.2022).

Standish, R. (2014). Fifth Columns Are (and Were) Everywhere, *Foreign Policy*, 25 Temmuz 2014, <https://foreignpolicy.com/2014/07/25/fifth-columns-are-and-were-everywhere/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

Sussman, G.ve Krader, S (2008). Template Revolutions: Marketing U.S. Regime Change in Eastern Europe, *Westminster Papers in Communication and Culture*, 5(3).., ss. 91-112.

U.S. Department of State. (2017). *Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States*, <https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/>, (Erişim Tarihi: 18.09.2022).

U.S. Department of State (2021). *Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States*, <https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/>, (Erişim Tarihi:20.07.2022).

United States Holocaust Memorial Museum (1940). War Front; FDR speaks about Fifth Column, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn1001202>, (Erişim Tarihi: 09.09.2022).

Warrick, T.S., (2020). How to Defeat Iranian and Russian Cyber Operations Against The U.S. Election, 28 Ekim 2020, *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-to-defeat-iranian-and-russian-cyber-operations-against-the-us-election/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Wilson, A. (2006). Ukraine's Orange Revolution, NGOs and the Role of the West, *Cambridge Review of International Affairs*, 19(1).., ss. 21-32.